

ŠKODY SPÔSOBOVANÉ RATICOVOU ZVEROU NA LESE

Peter Kaštier

Les a raticová zver sú dve neoddeliteľné súčasti. Les poskytuje zveri podmienky pre jej základné životné funkcie, pričom zver svojou prítomnosťou v lese, najmä potravnými nárokmi, vplýva na rast a vývoj lesných drevín, štruktúru a druhové zloženie lesných porastov. Za určitých okolností môže táto prítomnosť mať aj negatívny vplyv na lesné dreviny a porasty, čo následne spôsobuje vážne škody lesnému hospodárstvu. Poškodzovanie lesných porastov raticovou zverou je prirodzený jav, keďže dôležitou súčasťou zdrojov potravy zveri sú aj časti lesných drevín. Odhryz, vytĺkanie, obhryz a lúpanie kôry sú najčastejšie a najzávažnejšie spôsoby poškodzovania lesných porastov raticovou zverou prinášajúce ekonomickú i ekologickú škodu.

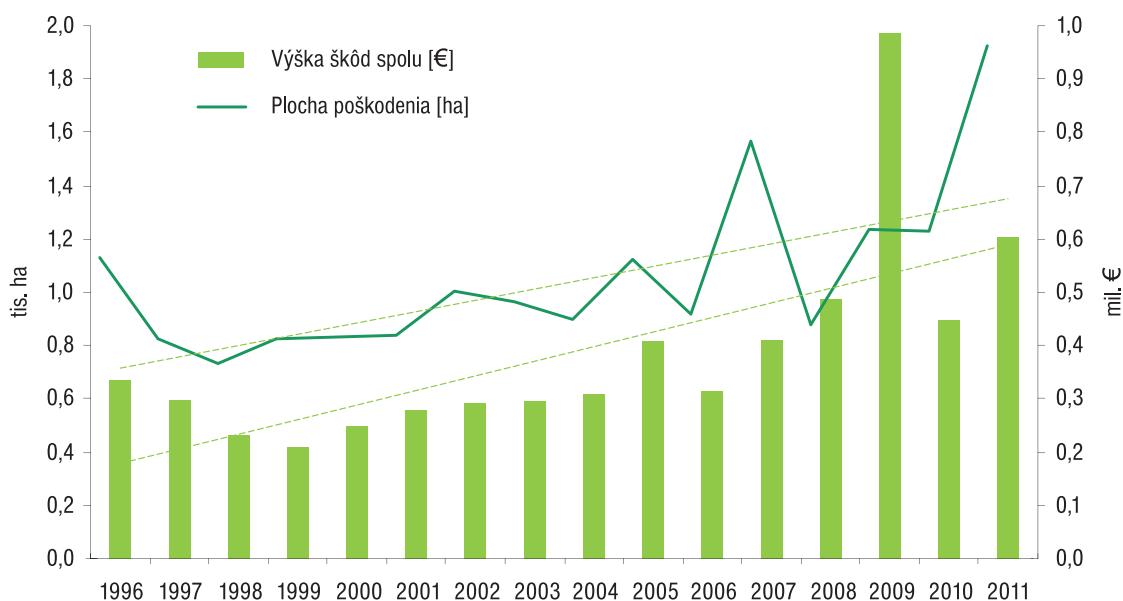
Vývoj škôd

Škody spôsobované raticovou zverou na lesných porastoch sa vyhodnocujú každoročne už niekoľko desaťročí, no spôsob ich evidovania, zisťovania, oceňovania a vyhodnocovania prešiel viacerými zmenami. Naposledy v roku 2011 prijatím vyhlášky MPRV SR č. 297/2011 Z. z. o lesnej hospodárskej evidencii. V zmysle tohto predpisu boli v roku 2013 vykázané škody zverou na ploche 1 716 ha, z toho bolo stredne silne poškodených 1 424 ha a silne 292 ha lesných porastov. Odhryzom poškodila zver 1 010 ha, obhryzom a lúpaním 706 ha.

Od roku 1995 sa v lesníckej praxi uplatňoval metodický postup pre výpočet náhrad za poškodenie lesných porastov zverou, pričom škody oceňované podľa tohto postupu sa následne každoročne vykazovali v štatistickom hlásení L 115. Zvlášť sa hodnotilo poškodenie a zničenie mladých a starších porastov. Do roku 1995 sa pri hodnotení škôd nerozlišovalo poškodenie či zničenie porastov a oceňovanie sa vykonávalo metódami používanými pre ocenenie akéhokoľvek zničenia alebo likvidácie porastu.

V rokoch 1995 až 2011 zver priemerne ročne poškodila 686 ha (450 – 943 ha) a zničila 144 ha (48 – 897 ha) redukovanej plochy mladých lesných porastov prevažne odhryzom a vytĺkaním. Kým v prvej polovici tohto obdobia bola priemerná redukovaná plocha poškodených porastov 646 ha, v druhej polovici už o 80 ha väčšia (726 ha). Rovnako sa zvýšila aj redukovaná plocha zničených mladých porastov, zo 103 ha na 185 ha. Priemerná ročná výmera poškodených starších porastov (predovšetkým obhryzom a lúpaním) v hodnotenom období dosiahla 203 ha, pričom v prvej polovici priemerne 120 ha a v druhej 286 ha, teda 2,4-násobne viac (najväčšia bola v rokoch 2007 a 2009, a to 705 ha a 486 ha). Celkový rozsah poškodenia lesných porastov za uvedené roky vykazoval stúpajúci trend. Kým v roku 1998 bolo hlásené celkové poškodenie lesných porastov zverou na redukovanej ploche 706 ha, v roku 2011 to už bolo 1 900 ha, teda o 169,1 % viac (Obrázok 1).

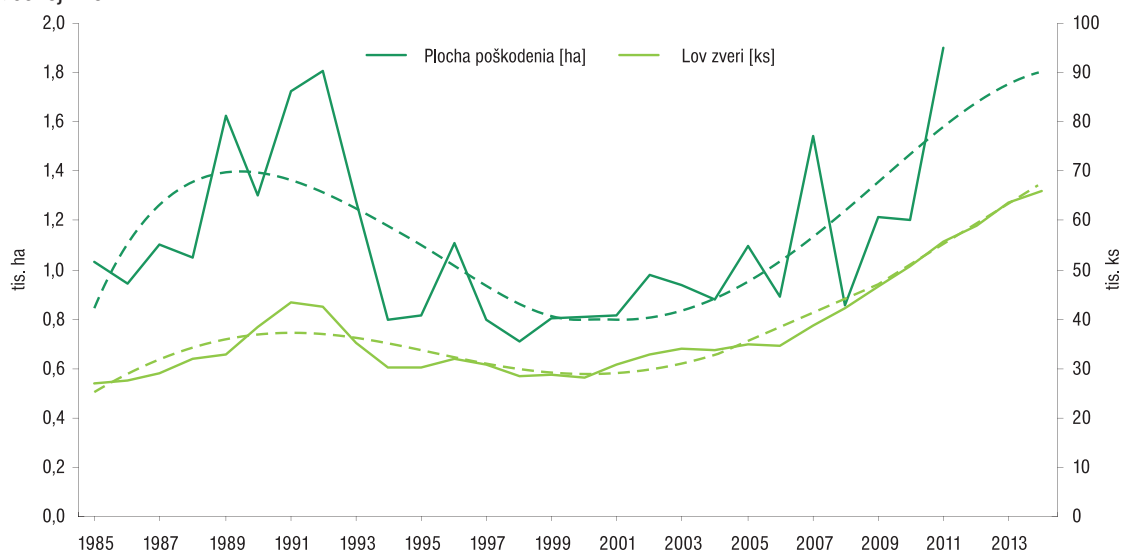
Vo finančnom vyjadrení boli hlásené škody najvyššie v roku 2009 (988 tis. €) a v roku 2011 (603 tis. €). Aj v tomto prípade je zaznamenaný narastajúci trend. Vzťah medzi plošným a finančným vyjadrením výšky škôd za sledované obdobie je znázornený na obrázku 1. Je zrejmé, že nie vždy je zvýšenie redukovanej plochy spojené aj so zvýšením výšky škody, čo môže byť spôsobené tým, že do výpočtu výšky škody vstupujú veličiny ako druh, vek a zastúpenie dreviny, bonita a percento poškodenia.

Obrázok 1. Vývoj redukovanej plochy poškodenia a výšky škôd spôsobených raticovou zverou

Škody a početnosť raticovej zveri

Jedným z hlavných faktorov zvyšovania škôd zverou je narastanie stavov a populačnej hustoty prežívavej raticovej zveri. V ostatných rokoch početnosť ako i lov tejto zveri na Slovensku dosahuje historické maximá. Prvé maximum dosiahli na začiatku 90. rokov minulého storočia. V tomto období sa ročne ulovilo približne 43 tis. kusov jelenej, danielkej, muflonej a srnčej zveri spolu. Nasledoval rapidný pokles ich stavov a to hlavne z dôvodu zvýšenia plánov lovu, keďže v tomto období zver spôsobovala intenzívne a vysoké škody na lesných porastoch. Od konca 90. rokov minulého storočia početnosť opäť narastá a s ňou narastajú aj škody spôsobované na lesných porastoch (Obrázok 2). V poslednej poľovníckej sezóne 2014/2015 sa ulovilo spolu 66 tis. kusov prežívavej raticovej zveri, čo je 2,3-násobne viac ako v rokoch 1998 až 2000. Z pohľadu geografickej distribúcie poškodenia sú najviac poškodzované lesné porasty práve v okresoch Trenčianskeho, Žilinského a Banskobystrického kraja s dlhodobou vysokou populačnou hustotou prežívavej raticovej zveri.

Obrázok 2. Vývoj poškodenia lesných porastov a lovu raticovej zveri za posledných 30 rokov

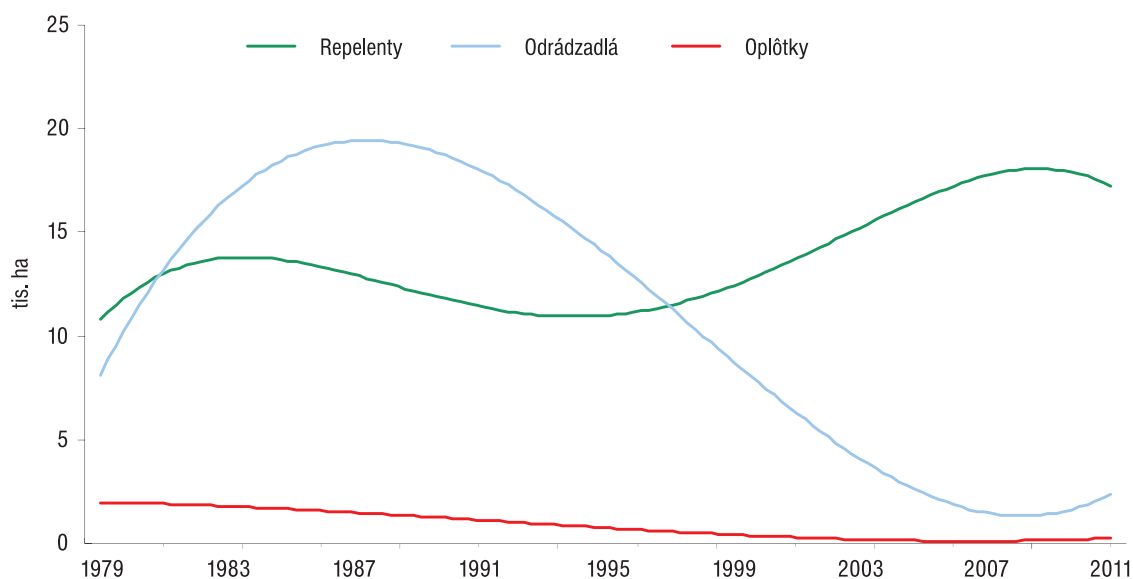
K nárastu početnosti raticovej zveri dochádza najmä v dôsledku neplnenia plánu ich lovu. Napríklad plán lovu jelenej zveri sa v priemere plnení na 90 %. U zveri danielkej a muflonej je to ešte menej. Zvlášť nebezpečné je neplnenie

plánu lovu samíc a mláďat. Pri znižovaní početnosti má byť snahou loviť práve samice, ktoré sú nositeľkami prírastku. V tomto smere však chýba kontrola plnenia lovu tejto časti populácie, ktorá by sa mala realizovať najlepšie predkladaním spodných čelustí z ulovených jedincov. K zvyšovaniu početnosti prispieva aj nadmerné a nesprávne prikrmovanie zveri jadrovým krmivom, realizované často aj v letnom období. Ak sa zver napríklad prikrmuje len čistou kukuricou alebo kukuričným šrotom, čo je z hľadiska poškodenia lesa najnevhodnejší spôsob podávania doplnkovej výživy, chýbajúcu vlákninu zver potom nahrádza intenzívnou konzumáciou kôry a vetiev. Nadbytok potravy v kombinácii s miernejšími zimnými obdobiami má za následok menšie prirodzené úbytky a tým lepšie prežívanie. Vplyv na početnosť majú aj zmeny v prostredí poľnohospodárskej krajiny. Oproti minulosti sa plošne výrazne zvýšilo pestovanie kukuríc, repky a ciroku. Kultúry týchto plodín poskytujú zveri okrem dostatku potravy i úkryt a sťažujú jej lov, nakoľko zver z nich nemusí mnohokrát vychádzať celé týždne dokonca i mesiace, keďže v nich nachádza pokoj a často krát aj vodu.

V súvislosti s poľnohospodárstvom treba spomenúť aj fakt, s ktorým sa možno stretnúť v posledných rokoch vo viacerých lokalitách, a to oplocovanie kultúr poľnohospodárskych plodín v snahe minimalizovať škody na nich spôsobované zverou. Často krát pritom ide o veľkoplošné oplocovanie elektrickým alebo pletivovým oplotením, neberúc ohľad na migračné trasy zveri, prístup k vode a pod. Tým sa znižuje prirodzená úživnosť prostredia pre zver a znižuje sa jej životný priestor. Zver je tak nútená koncentrovať sa v lesných porastoch, kde následne spôsobuje intenzívne škody. V tomto smere by bolo potrebné napríklad legislatívne stanoviť únosnú mieru oplocovania, aby nedochádzalo iba k presunu problémov so škodami z poľnohospodárskych kultúr na lesné porasty. Nevyhnutná je spolupráca medzi lesníkmi, poľnohospodármi a poľovníkmi.

Ochrana lesa proti škodám zverou

Na ochranu lesa proti zveri subjekty obhospodarujúce les každoročne vynakladajú nemalé finančné prostriedky. V ostatných rokoch sa realizuje ochrana lesných porastov proti zveri na výmere priemerne 20 tis. ha a pri nákladoch 1,8 až 2,0 mil. € ročne. Pritom až 18 tis. ha sa chráni repelentmi. Trend vývoja rozsahu používania repelentov a ostatných metód v ochrane lesa pred zverou na Slovensku od roku 1979 znázorňuje obrázok 3. Kým používanie oplôtok a odrádzadiel v lesníckej prevádzke klesá, podiel používania repelentov, resp. výmera lesných porastov chránených repelentmi, sa zvyšuje. Zatiaľ čo na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia dosahovali repelenty v ochrane lesa len 30 až 40 % podiel, v súčasnosti sa podiel ich využívania zvýšil až na 90 %. Naopak výrazne poklesol podiel aplikácie odrádzadiel (zo 60 – 65 % na súčasných 10 %). Hlavnými dôvodmi poklesu záujmu o používanie odrádzadiel a oplôtok v praxi sú vysoké materiálové náklady, ako aj náklady na ich samotnú aplikáciu, resp. výstavbu, a vyššia prácnosť v porovnaní s repelentmi. V súčasnosti patria teda repelenty k najpoužívanejším a najrozšírenejším metódam ochrany lesa pred zverou. Je predpoklad, že vzhľadom na neustále narastajúce stavy prežívavej raticovej zveri, význam a uplatnenie repelentov v ochrane lesa pred zverou bude naďalej narastať.

Obrázok 3. Vývoj rozsahu používania vybraných metód v ochrane lesa pred zverou na Slovensku

S cieľom minimalizovať náklady je účelné realizovať ochranu lesa v takých porastoch, kde je skutočne potrebná, aby vynaloženie finančných prostriedkov bolo čo najefektívnejšie. Je nutné zvážiť mieru ohrozenosti porastu a vybrať vhodnú metódu ochrany, pričom miera ohrozenia lesného porastu závisí najmä na drevinovom zložení, veku a situovaní lokality vo vzťahu k ostatným rizikovým faktorom prostredia. V ohrozených porastoch sa chránia len perspektívne a nepoškodené stromy (cieľové stromy alebo čakatele), a to buď metódami mechanickej ochrany alebo repelentmi.

Záver

Aby lesy ako aj zver trvalo plnili svoje funkcie musia sa v oboch prípadoch rešpektovať prírodné podmienky a ekologické zákonitosti, ktoré platia v lesných ekosystémoch. Obhospodarovanie lesov ako aj manažment zveri sa musí realizovať tak, aby nedochádzalo k disharmónii medzi lesným hospodárstvom a poľovníctvom. Preto je dôležitá vzájomná spolupráca medzi lesníkmi a poľovníkmi, napr. pri voľbe umiestnenia prikrmovacích zariadení a prikrmovaní vo vzťahu k ohrozenosti porastov, pri ťažiskovom spôsobe lovu zveri, zakladaní ohryzových plôch a pod., ako i spolupráca s poľnohospodármi, pri ochrane plodín, zakladaní zdržných políčok, ochrane zveri a pod.

Podakovanie

Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu „Progresívne technológie ochrany lesných drevín juvenilných rastových štádií“ (ITMS 26220220120), na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Ing. Peter Kaštier, PhD.

Národné lesnícke centrum - Lesnícky výskumný ústav Zvolen, T. G. Masaryka 2175/22, 960 92 Zvolen, e-mail: kastier@nlcsk.org